

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ SULAMA SUYU YÖNETİMİ UYGULAMALARI

Ömer Faruk KOÇ
KHGM İşletme Dairesi Başkanı

1. Giriş

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM), kırsal alana, sosyal ve tarımsal altyapı hizmetleri götürmekle görevli bir kuruluştur.

Sosyal altyapı olarak, Köy yolları, İçmesuyu, Kanalizasyon, İskan, Sosyal ve Ekonomik tesisler yapımıdır.

Tarımsal altyapı olarak da, Sulama, Toprak Muhafaza, Tarla İçi Geliştirme ve Araştırma hizmetlerini kapsamaktadır.

2002 yılı sonu itibariyle sulamaya açılan alan şöyledir:

Yerüstü Sulama Tesisleri	: 858.873 Ha.
Yer altı Sulama Tesisleri	: 305.450 Ha.
(DSİ ile müşterek yapılmaktadır)	
TOPLAM	: 1.307.688 Ha.
Toprak Muhafaza Hizmetleri	: 388.064 Ha.
Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri	: 987.711 Ha.

Ayrıca, çiftçilerce Toprak ve Su Kredisi ile 86.676 projede 477.060 ha. alana sulama yatırımı yapılmıştır. Kredi Projelerinin yapılması ve kontrollük hizmetleri KHGM.'nce kredilendirme, T.C. Ziraat Bankası'na gerçekleştirilmiştir.

2. KHGM Sulama Tesislerinin İşletme, Bakım Ve Onarımına Ait Yasal Dayanak

KHGM Sulama Tesislerinin İşletme, Bakım ve Onarımın, yasal dayanağını "3202 sayılı KHGM Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun"un 2. maddesinin (j) ve (k) maddeleri ile 16. maddenin (k) maddesinden almaktadır. Buna göre:

2/j md. "Sulama suyu ihtiyacı saniye'de 500 litreye kadar olan suların tesislerini kurmak evvelce yapılmış tesisleri ikmal, ıslah ve tevsi etmek ve işletmelerini sağlamak,"

2/k md. "Toprak Muhafaza, Arazi Islahı ve Sulama gibi faaliyetlerde gerektiğinde birlikler, ortaklıklar, döner sermayeli ve tüzel kişiliğe haiz işletmeler kurmak veya döner sermayeli işletmelerini bu işlerle meşgul birimleri, şirketlere veya işletmelere ortak etmek, bunlarla ilgili her türlü anlaşmalar yapmak,"

16/k md. İşletme Dairesi Başkanlığı görevleri olarak; "Zirai Sulama, Toprak Muhafaza ve Arazi Islahı çalışmalarıyla ilgili tesisleri işletmek üzere çiftçilerin birlikler kooperatifler halinde teşkilatlandırılmasını teşvik etmek ve yardımcı olmak,"

hükümleri ile K.H.G.M.'ne sulama tesislerinin işletilmesi, bakım ve onarımları ile ilgili yetki ve sorumluluk verilmiştir.

3. KHGM Sulama Tesislerinin Türleri

KHGM sulama tesislerinin işletilmesi, bakım ve onarımlarının iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle sulama tesislerinin türlerinin belirlenerek bunların yapısal özelliklerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü sulama tesislerinin işletme, bakım ve onarımlarının ne şekilde yapılması gerektiği ve dolayısıyla ne tür işletme şekilleri uygulandığının esas ve temelinde

sulama tesislerinin yapısal özellikleri yatmaktadır. Her sulama tesisinin kendine özgü yapısal özelliğine göre sulama işletmesi şekilleri ortaya çıkmıştır.

KHGM sulama tesislerini önce “Yeraltısu Sulama Tesisleri” (YAS) ve “Yerüstüsu Sulama Tesisleri” (YÜS) olarak önce iki ana gruba ayırmak mümkündür. Daha sonra YÜS’de kendi içinde elektropompajlı (yani terfili) Sulama Tesisleri, Sulama Göleti Tesisleri ve Cazibeli Sulama Tesisleri olarak 3’e ayrılmaktadır. İşte belirtilen bu sulama tesisi türlerinin yapısal özellikleri dikkate alınarak her biri için ayrı ayrı sulama işletmesi şekilleri yada organizasyonları kurdurulmaktadır.¹

Bu sulama tesislerini kısaca tek tek analiz edecek olursak;

YAS Sulamaları; KHGM ve DSİ Genel Müdürlüğünce müştereken yeraltı suyundan sulama suyu temini esasına dayanmaktadır. Buna göre yeraltısu derin sondaj kuyuları ve elektromotopomplarla elektrik nakil hattı DSİ’ce yapılarak geri ödemeye tabi tutmaktadır. K.H.G.M. ise Sulama Kooperatifi kurdurarak sulama şebekesi ve tarla içi geliştirme hizmetlerini yapmaktadır.

Görüleceği gibi, YAS sulamalarında, işletme, bakım ve onarım faaliyeti için motopompların çalıştırılmasında enerji harcaması ile bunların bakım ve tamiri yanında, DSİ’ce geri ödemenin sağlanması gerekmektedir. Yani YAS sulamaları bünyesinde önemli ölçüde maliyet unsuru gerektirmektedir. İşte bu maliyetin çiftçilerce karşılanması ve geri ödeme paylarının DSİ’ye ödenebilmesi için bir çiftçi organizasyonuna ihtiyaç vardır. Toplam 965 adedi bulan çok sayıdaki YAS tesisi için devlet işletmeleri kurmak ekonomik olamayacağı ve devlete yük olacağı nedeniyle hiçbir zaman bunlar için devlet işletmeciliği yolu seçilmemiştir. Bu nedenle çiftçilerin kendi kendini yöneteceği, devlete yük olmayan ve tümüyle demokratik ilkelere göre işleyen “Sulama Kooperatifi” işletmeciliği yolu seçilmiştir. Neden kooperatif işletmesinin seçildiği bir sonraki bölümde açıklanacaktır.

YAS’dan sonra, ikinci grubu oluşturan **YÜS Sulamalarının** elektropompajlı sulama tesisleri ve Sulama Göleti tesisleri ise tamamen K.H.G.M.’nce yapılmakta olup, elektropompajlı sulama tesislerinde yine büyük ölçüde enerji gideri ve motopompların bakım-onarım gideri söz konusu olmaktadır. Sulama göleti tesislerinde ise suyun kıt olması dolayısıyla suyun belirli bir sistem dahilinde dağıtılması ihtiyacı ve gölet gövdesi ile çevresinin bakım ve korunması ihtiyacı belirli bir personel çalıştırılmasını gerektireceğinden yine karşımıza bir maliyet unsuru çıkarmaktadır. Bu maliyetin çiftçiler tarafından karşılanması gerekliliği “K.H.G.M. İşletme, Bakım ve Onarım Yönetmeliği”nin 5/b-c hükmüne göre çiftçi organizasyonu olarak yine Sulama Kooperatifi kurdurulması yolunun izlenmesine yol açmaktadır.

Öz olarak YAS, Elektropompaj ve Sulama Göleti tesislerinin işletilmesi şekli konusunda değişik çevrelerce hemen hemen fikir birliğine varılmış olup, Sulama Kooperatifi işletmeciliği konusunda tartışma ve sorun bulunmamaktadır.

Ancak, esas sorun ve tereddüt, YÜS sulamalarından geriye kalan “**Cazibeli Sulama Tesisleri**”nin işletilmesi konusunda kamuoyunca bilgi eksikliği, tereddütler ve sorun bulunmaktadır.

Cazibeli sulama tesisleri de tamamen KHGM yatırımlarıyla yapılmakta olup, genellikle bunlar ortalama 100 Ha. civarında küçük sulama şebekelerinden oluşmaktadır. Cazibeli sulama tesisleri küçük sulama tesisleri olup, su temini için hiçbir enerji gücü harcanmadan bir akarsudan bent ya da saptırma prizle, cazibe (yer çekimi) gücünden faydalanılarak su iletimi sağlanmaktadır. Ayrıca bunlarda genellikle su fazla ve devamlı akış halinde olduğundan su dağıtımı için de herhangi bir eleman ve masrafa gerek bulunmamaktadır.²

¹ Rafet ÇEVİKBAŞ, “Sulama İşletmeciliğinde Sulama Birlikleri, Kooperatifler ve Yerel Yönetimler”, Tarımda Su Kullanımı ve Yönetimi Sempozyumu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı Yayını, 1999, Ankara, S. 132

² ÇEVİKBAŞ, a.g.b., S. 137

Bu nedenle, işletilmesi için hiçbir masraf unsuru gerektirmediğinden, cazibeli sulamalar için sivil toplum örgütü özelliği taşıyan çiftçi organizasyonlarına ya da Sulama Kooperatifi kurdurulmasına gerek görülmemektedir. Çünkü Sulama Kooperatifi kurdurulması halinde, kooperatifin kuruluş aşamasından başlayarak, her yıl yapılan Genel Kurul, Muhasebe ve Yönetim masrafları gibi giderler küçük çiftçiye gereksiz yere mali yük getirmektedir. Ayrıca cazibeli sulama tesislerinde Sulama Kooperatifi kurdurulsa dahi genellikle bu kooperatifler çalışmayarak fesih olmaktadır. Toplam olarak 6.816 adet cazibeli sulama tesisinden 176 adedinde Sulama Kooperatifi kurdurulabilmiştir.

Yukarda sayılan gerekçe ve nedenlerle, cazibeli sulama tesisleri K.H.G.M. İşletme, Bakım ve Onarım Yönetmeliği'nin 5/c maddesine göre, İşletme, Bakım ve Onarımları için ait oldukları yerel yönetimlere devir edilerek işletilmeleri sağlanmaktadır.

Ancak cazibeli sulama tesisinin çok büyük olması ve dolayısıyla bir işletme masrafı gerektirmesi durumunda çiftçilerinde istekli olmaları halinde çok nadiren de olsa Sulama Kooperatifi kurdurularak işletilmeleri sağlanmaktadır.³

Özet olarak; İşletme, Bakım ve Onarım masrafı gerektiren YAS, Elektropompaj ve Sulama Göleti tesislerinde Sulama Kooperatifi kurdurulmakta, işletme masrafı gerektirmeyen cazibeli sulama tesisleri ise ait oldukları, Muhtarlık ve Belediyelere devredilerek işletilmektedirler.

4. KHGM Sulama Tesislerinin İşletilme Şekilleri

Yukarıdaki 3. bölümdeki analiz ve açıklamalardan da görüleceği gibi, K.H.G.M. sulama tesislerinin işletilmesinde, Sulama Kooperatifi işletmeciliği ve yerel yönetimler (Muhtarlık ve Belediye) işletmeciliği uygulanmaktadır. Ancak nadiren çok özel durumlarda sayılı az sayıda sulama tesisinin Üniversiteler, Araştırma Enstitüsü, TİGEM gibi kamu kuruluşlarına özel amaçlar için devir edilmektedir.

Ancak genel olarak bakıldığında Türkiye'de DSİ teşkilatı da dikkate alındığında 4 tür sulama işletmeciliğinin uygulandığı görülmektedir. Bunlar⁴ :

a- Kamu (Devlet) Sulama İşletmeciliği : Yalnızca DSİ teşkilatınca uygulanmış ve uygulanmaktadır.

b- Sulama Birliği İşletmeciliği : Yalnızca DSİ teşkilatınca uygulanmaktadır.

c- Yerel Yönetimler (Muhtarlık ve Belediye) İşletmeciliği : DSİ ve KHGM'ce uygulanmaktadır.

d- Sulama Kooperatifi İşletmeciliği : Yoğun olarak KHGM'ce ve nadiren DSİ teşkilatınca uygulanmaktadır.

KHGM'ce genelde Sulama Kooperatifi işletmeciliğinin uygulanmasına karşılık, diğer kamu ve sulama birliği işletmeciliğinin uygulanmamasının nedeni olarak yukarıdaki 3. bölümde anlatıldığı şekilde tesislerin yapısal özellikleri yanında, ayrıca Sulama Birliği ve Kamu İşletmeciliğinin bazı dezavantajları ve Sulama Kooperatifinin avantajları yatmaktadır.

Sulama Birliği İşletmeciliği, sivil toplum örgütüne özgü bir yasal dayanak yerine, tamamen kamu hukukuna dayalı 1380 sayılı Belediye Yasası'nın 133. ve 138. maddeleri ile 442 sayılı Köy Yasası'nın 47. ve 48. maddelerine dayanılarak kurulan bir kamu kurumu niteliğindedir. Ayrıca genel kurul ve yönetim organları incelendiğinde tam demokratik usule göre işlememekte ve çiftçi katılımı düşük düzeyde kalmaktadır. Bunun yanında denetim organı ve denetim kurulu bulunmamaktadır. Hepsinden öte sulama birliği kurdurulması, K.H.G.M.'ce genellikle teknik olarak pek mümkün olmamaktadır. Çünkü sulama birliğinin

³ ÇEVİKBAŞ, a.g.b., S.137.

⁴ Nüvit SOYLU, "Sulama Alanları İşletme-Bakım Hizmetlerinde Devir İşlemleri ve Devlet Sulama İşletmeciliğinin Alternatifleri", Tarımda Su Yönetimi ve Katılımı Sempozyumu T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, 1995, Ankara, S.218-227.

kurdurulabilmesi için hizmetin birden çok birime yani yerel (köy ya belediye) birime götürülmesi gerekmektedir. Halbuki K.H.G.M. sulama tesisleri genellikle küçük çaplı ve tek bir birime hizmet götürmektedir.⁵

Kamu Sulama İşletmeciliği ise genel olarak devlet işletme düzeninin tüm olumsuzluklarını taşıyarak etkin ve verimli olamamakta, dolayısıyla işletme maliyeti ve ısraf artmaktadır. Ayrıca çiftçi katılımı olmadığından devlete yük getirmektedir.⁶

Ancak bu işletme şekillerine karşılık, Sulama Kooperatifi işletmeciliğinde, bu sayılan sakıncalar görülmediği gibi, bazı üstün yönlerinin bulunduğu görülmektedir.

Sulama Kooperatifleri, kendi özgü özel bir yasaya yani 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulup işletilmektedir.

Hatta T.C. 1982 Anayasası'nın 171. maddesi ile "Devlet Milli Ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır." hükmü bulunmaktadır. Bu hükme göre örgütlenmede öncelikle kooperatif şeklinde örgütlenme öngörülmüş ve bu doğrultuda da her seviyedeki eğitim kuruluşlarında kooperatifçilik, eğitim ve öğretimine önem verilmeye başlanmıştır. Ayrıca tarım kesiminde öncelikli ve tek örgütlenme şekli olarak kooperatif örgütlenmesi benimsenmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Sulama Kooperatifleri Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu organları ile tam olarak demokratik şekilde işleyen çiftçi katılımının tam ve kesin olduğu bir sivil toplum örgütü özelliği taşımaktadır. Ayrıca sınırlı sorumlu, çok amaçlı (işletme, üretim, tüketim, ticaret v.b.) veya çok yönlü bir hizmet kooperatifidir.⁷

Bu değerlendirmeler ve deneyimler sonucu Sulama Kooperatifi işletmeciliğini esas alacak şekilde, "KHGM Sulama Tesisleri İşletme, Bakım ve Onarım Yönetmeliği" çıkarılmış ve buna dayanarakta yine "KHGM İşletme, Bakım ve Onarım Talimatı" çıkarılarak uygulamaya başlanmıştır.

Geliştirilen ve uygulamaya sokulan bu mevzuat doğrultusunda da; YAS, Elektropompaj ve Sulama Göleti tesislerinin tümünde, sulama tesisleri yapılmadan ve hatta yapımları yatırım programlarına alınmadan Sulama Kooperatifi kurdurulmaktadır. Çünkü daha baştan yani sulama tesisi yapılmadan, tesisin işletme şekli belirlenmekte ve işletmesi kurulmayan yani işletmesi olmayan sulama tesisleri inşa edilmemektedir.

Bu uygulama doğrultusunda KHGM sulama tesislerinin işletilmesi için toplam olarak 2.216 (Tablo-1) adet Sulama Kooperatifi kurdurulmuştur.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yapılan Sulama Tesisleri işleten kurumlara göre çalışma durumları sayı ve alan olarak (Grafik 1 ve 2) de gösterilmiştir.

5.Toprak ve Su Kredileri

Toprak ve Su Kredileri; Tarım alanındaki kamu yatırımlarını çiftçi yatırımları ile tamamlamak, çiftçilerin sulama yatırımlarına ilişkin mali güçlerini desteklemek ve birim sahadan azami verimi elde etmek amacı ile 1960 yılından beri T.C. Ziraat Bankası ile

⁵ Rafet ÇEVİKBAŞ., "Türkiye'de Sulama Yatırımları ve İşletilmesi", Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu, T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası, Yayını, 1995. Ankara. S. 183. R., ÇEVİKBAŞ, Sulama İşletmeciliğinde Sulama Birlikleri, S. 134-136.

⁶ Metin TÜRKER, "Türkiye'de Kamu (Devlet) Sulama İşletmeciliği", Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, 1999, Ankara, S. 120-122. R., ÇEVİKBAŞ Sulama İşletmeciliğinde Sulama Yatırımları, S. 132.

⁷ ÇEVİKBAŞ, R., "Yerel Yönetim Birlikleri ve Sulama Birliği Örneği", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı : 3, Temmuz-2001, Ankara) S. 98-105. R., ÇEVİKBAŞ, Sulama İşletmeciliğinde Sulama Yatırımları, S. 136-138.

Teşkilatımız arasında imzalanan Protokol esaslarına göre yürütülen kontrollü kredi faaliyetlerini teşkil etmektedir.

Toprak ve Su Kredileri; Sulama, Arazi Islahı ve Toprak Muhafazasına yönelik olarak hazırlanan projeler T.C. Ziraat Bankasından karşılanan krediler ile gerçekleştirildiği çalışmalarını kapsamaktadır

Toprak ve Su Kredileri; Tarımsal Sulama, Toprak Koruma, Arazi Islahına ilişkin projeler, tarımsal araç, gereç ve makine temini ile tesislerin bakım ve onarımı için kullanılmaktadır. Ayrıca yatırımı yapılmış kooperatif ve üst kuruluşlarının akaryakıt, elektrik, elektrik depozitosu, motopompların bakım ve tamiri ve kanaletlerin temizliği için İşletme Kredisi açılabilir.

Toprak ve Su Kredilerinden, bütün tarım işletmeleri, tarımsal amaçlı Kooperatifler, Özel İdare, Belediye, Köy Tüzel Kişilikleri, Tüzel Kişiler ve Çiftçi Grupları faydalanmaktadır. Toprak ve Su Kredi Projelerinde keşif bedelinin % 75'i oranında kredi verilmekte % 25 ise çiftçi katkısı olarak planlanmaktadır.

Kredi faizlerinin destek niteliğini kaybederek ticari faiz oranlarına yükselmesi sonucu, kredi ile sulanan alan 2001 yılında 528 Ha' a 2002 yılında 63 Ha' a düşmüştür.(Tablo 2, 3)

Ödenek yokluğundan veya yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilmesi uzun yıllar alan devlet yatırımlarının düşük faizli krediler ile desteklenmesi, hem devletin yükünü azaltacak, hem de tarımsal üretim sahalarını genişleterek üretime en kısa sürede geçilmiş olacaktır.

Çiftçilerin, Çiftçi Gruplarının, Sulama Kooperatifi ve Üst Birliklerinin yapacakları tarımsal yatırımların düşük faizli krediler ile finanse edilmeleri yatırım yapmalarını teşvik edecektir. Özellikle, ilave yatırımlar YAS da kuyuları açılmış, pompaları takılmış, elektrifikasyonu hazır olan projelerden II., III. Kısımları ile Tarla İçi hizmetler bu şekilde finanse edilmesi durumunda, daha çok alan sulamaya açılacak, tesislerin bakım ve onarımının, ihtiyaç doğduğu andan itibaren en kısa sürede yapılmasına imkan yaratılmış olacaktır.

6. Öneriler

1- YAS ve Elektropompajlarda çalışmayan temel tesislerin sebebi enerji ücretlerinin yüksekliğidir. Bu nedenle sulama da enerji ücretlerinin düşürülmesi gerekir.

2- Bilindiği gibi kamu yatırımlarına az ödenek ayrılmaktadır. Sulama tesislerinin iyi işletilmesi için bakım onarımlarının ihmal edilmemesi gerekirken, bakım-onarım projelerine çok daha az ödenek ayrılmaktadır.

Halbuki yeni projeler yapılmayabilir. Ancak mevcut tesislerin atıl durumda kalmaması için mutlaka bakım-onarımlar için ödenek ayrılması gerekir.

3- Sulama yatırımları, İşletme, Bakım ve Onarım için hibe ve kontrollü düşük faizli, uzun vadeli kredi verilmelidir.

4- Sulamaya yeni açılan alanlarda su kullanım ve sulama randımanları düşük olup çiftçilerin sulama konusunda eğitilmeleri gereklidir.

5- Sulama yatırımı yapan kuruluşların ayrı ayrı sulama örgütleri kurması yerine sulama işletmeciliği konusunda tek bir yasaya dayanan çiftçi organizasyonu kuruluşu benimsenmelidir.

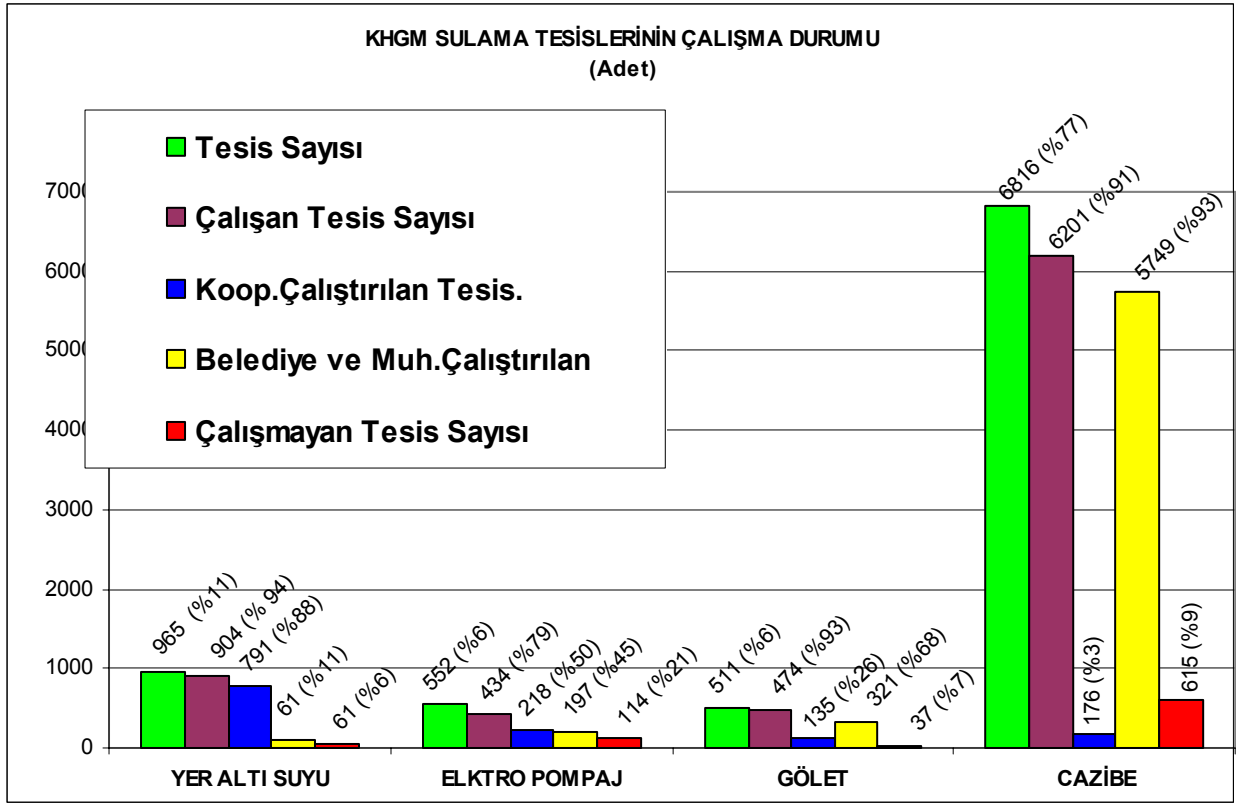
6- Sulama Kooperatiflerinin daha etkin ve verimli çalışmaları için sorunları çözümlenmeli, Bölge ve Merkez Birliği'nin gelirleri arttırılacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

7- Sulama Kooperatifi yöneticileri eğitimine önem verilmeli, Araştırma ve Yayın sonuçları kendilerine bildirilmelidir. Ayrıca, bağımsız denetim organlarınca denetlenmeleri sağlanmalıdır.

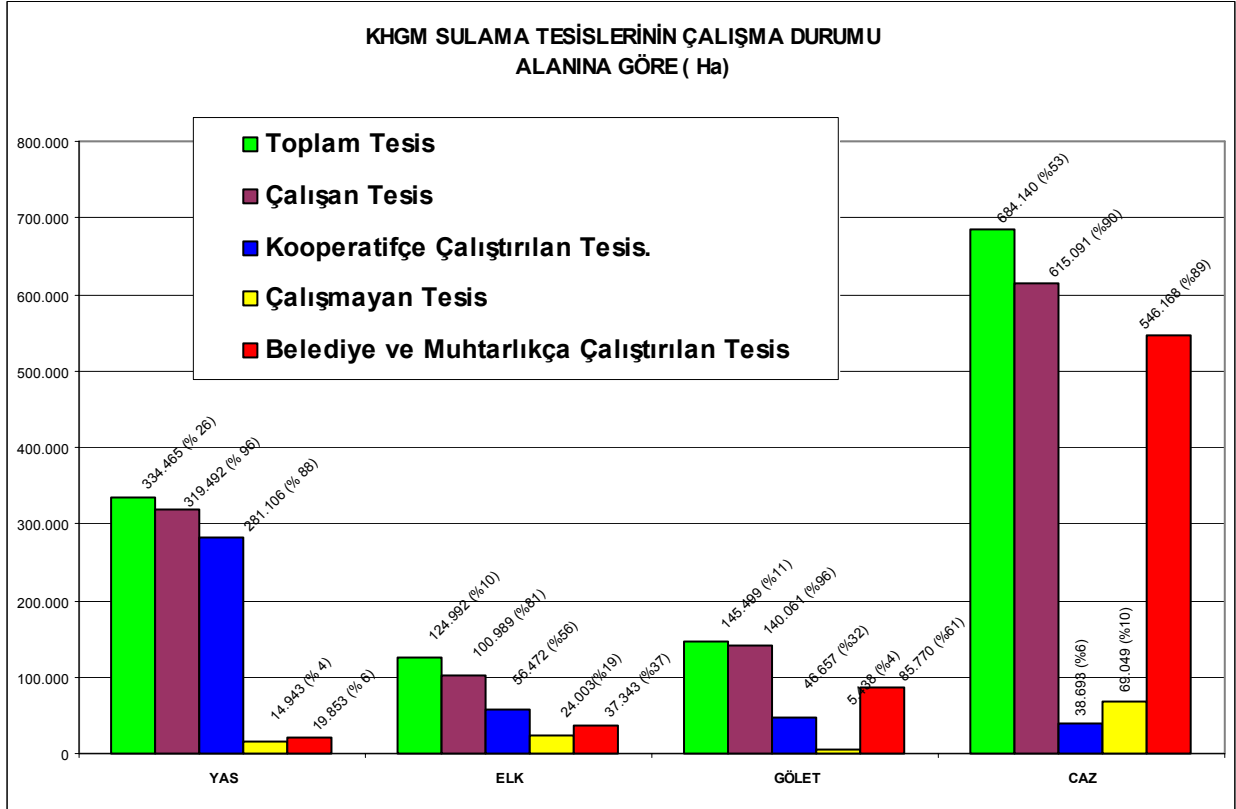
**Tablo-1. İllere Göre Faal Olan Sulama Kooperatifleri Sayıları
(1.1.2003 Tarihi İtibariyle)**

İller	Faal Sulama Koop.	İller	Faal Sulama Koop.
1. Adana	35	41. Kocaeli	2
2. Adıyaman	8	42. Konya	270
3. Afyon	211	43. Kütahya	59
4. Ağrı	1	44. Malatya	18
5. Amasya	88	45. Manisa	51
6. Ankara	42	46. K.Maraş	19
7. Antalya	93	47. Mardin	2
8. Artvin	1	48. Muğla	13
9. Aydın	30	49. Muş	1
10. Balıkesir	16	50. Nevşehir	21
11. Bilecik	9	51. Niğde	63
12. Bingöl	1	52. Ordu	—
13. Bitlis	3	53. Rize	—
14. Bolu	8	54. Sakarya	—
15. Burdur	111	55. Samsun	15
16. Bursa	36	56. Siirt	—
17. Çanakkale	39	57. Sinop	32
18. Çankırı	12	58. Sivas	13
19. Çorum	34	59. Tekirdağ	24
20. Denizli	69	60. Tokat	28
21. Diyarbakır	8	61. Trabzon	—
22. Edirne	68	62. Tunceli	—
23. Elazığ	34	63. Ş.Urfa	8
24. Erzincan	6	64. Uşak	29
25. Erzurum	27	65. Van	8
26. Eskişehir	110	66. Yozgat	14
27. Gaziantep	14	67. Zonguldak	2
28. Giresun	2	68. Aksaray	39
29. Gümüşhane	3	69. Bayburt	4
30. Hakkari	—	70. Karaman	37
31. Hatay	20	71. Kırıkkale	5
32. Isparta	60	72. Batman	—
33. İçel	29	73. Şırnak	—
34. İstanbul	5	74. Bartın	1
35. İzmir	86	75. Ardahan	—
36. Kars	1	76. Iğdır	—
37. Kastamonu	30	77. Yalova	—
38. Kayseri	57	78. Karabük	—
39. Kırklareli	30	79. Kilis	1
40. Kırşehir	11	80. Osmaniye	—
		81. Düzce	—
		Toplam:	2.227

Grafik 1. KHGM Sulama Tesislerinin Çalışma Durumu (Adet)

Grafik 2. KHGM Sulama Tesislerinin Çalışma Durumu (Alan-Ha)

Tablo-2. Toprak ve Su Kredileri (1.1.1960 - 31.12.2002)

Proje Türü	Adet	Saha (Ha)	Kredi Tutarı (Milyon TL)	Proje Keşif Tutarı (Milyon TL)
SULAMA	50.027	327.108	9.174.511	12.699.905
YAĞMURLAMA	11.681	45.025	548.539	740.131
TOPRAK KORUMA	10.389	32.146	195.020	262.708
DRENAJ VE ARAZİ ISLAHI	12.639	60.174	786.821	1.060.265
TARIMSAL DEVELOPMAN	1.940	12.607	152.101	207.796
TOPLAM	86.676	477.060	10.856.992	14.970.805

Tablo-3. Toprak ve Su Kredileri Çalışmaları (1980 - 2002 Yılları İtibariyle)

Yıllar	Prj. Ad.	Saha (Dk)	Kredi Tutarı (TL)	Çiftçi Katkısı (TL)	Keşif Tutarı (TL)
1980	4.284	112.187	999.479.712	242.576.458	2.242.056.170
1981	4.913	146.587	1.875.259.984	378.660.921	2.253.920.905
1982	6.195	218.531	3.121.778.000	565.540.000	3.687.318.000
1983	6.527	230.828	3.993.653.000	686.036.000	4.679.639.000
1984	5.847	259.862	5.192.276.000	953.295.000	6.145.571.000
1985	4.620	232.106	5.557.207.000	1.033.026.000	6.590.233.000
1986	3.686	221.996	7.327.695.000	1.399.815.000	8.727.510.000
1987	3.723	238.731	10.322.521.000	2.202.607.000	12.525.128.000
1988	2.126	208.202	10.066.933.000	4.400.597.000	14.547.530.000
1989	1.425	158.550	11.246.549.000	5.732.273.000	16.978.822.000
1990	1.535	88.454	18.187.301.000	8.979.861.000	27.167.162.000
1991	1.167	103.928	21.337.055.000	10.375.972.000	31.713.027.000
1992	705	91.109	20.375.918.000	10.504.485.000	30.880.403.000
1993	683	104.460	34.464.788.000	17.484.627.000	51.949.415.000
1994	577	88.709	61.217.748.000	30.060.055.000	91.277.803.000
1995	948	119.680	374.623.458.000	193.778.428.000	568.401.886.000
1996	1.390	98.152	912.530.578.000	329.399.248.000	1.241.929.826.000
1997	1.259	116.891	1.451.292.671.000	534.722.360.000	1.986.015.031.000
1998	769	88.632	2.348.383.203.000	885.021.574.000	3.233.404.777.000
1999	609	44.750	2.588.083.290.000	959.780.824.000	3.547.864.114.000
2000	497	34.066	2.178.153.314.000	812.758.669.000	2.990.911.983.000
2001	104	5.280	667.753.000.000	262.944.000.000	930.697.000.000
2002	23	63	119.488.000.000	39.971.000.000	159.459.000.000
Toplam	86.676	4.765.179	10.856.992.000.000	4.113.813.000.000	14.970.805.000.000

Kaynaklar

- ÇEVİKBAŞ, R., “Sulama İşletmeciliğinde Sulama Birlikleri, Kooperatifler ve Yerel Yönetimler”, Tarımda Su Kullanımı ve Yönetimi Sempozyumu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, Yayını, 1999, Ankara.
- ÇEVİKBAŞ, R., “Yerel Yönetim Birlikleri ve Sulama Birliği Örneği”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt : 10, Sayı : 3, Temmuz-2001, Ankara)
- SOYLU, N., “Sulama Alanları İşletme, Bakım Hizmetlerinde Devir İşlemleri ve Devlet Sulama İşletmeciliğinin Alternatifleri” Tarımda Su Yönetimi ve Katılımı Sempozyumu, T.M.M.O.B., Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, 1995, Ankara.
- ÇEVİKBAŞ, R., “Türkiye’de Sulama Yatırımları ve İşletilmesi” Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu, T.M.M.O.B., Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, 1995, Ankara.
- TÜRKER, M., “Türkiye’de Kamu (Devlet) Sulama İşletmeciliği, Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, 1999, Ankara.
- KHGM, İşletme Daire Başkanlığı Kayıtları (Yayımlanmamış), Ankara.